

Зарубіжні авторські зібрання

Джозеф

Конрад
Визволення.
Роман мілін

Харків
«Фоліо»
2020

ЧАСТИНА ПЕРША

ЛЮДИНА Й БРИГ

Низькі береги, що піняться й шумують навколо тисяч великих і малих островів Малайського Архіпелагу, віками були ареною великих подій. Ця країна ще й тепер не втратила всієї таємничості й романтики свого минулого. Здобуваючи її, чотири нації виявили властиві їм вади та достоїнності. Однак народ цих островів, що мужньо бився з іспанцями, португальцями, голландцями й англійцями аж ніяк не змінився після неминучої поразки. Він зберіг до цього часу любов до волі, відданість своїм ватажкам, послідовність у приязні й зненависті, всі свої добрі й хибні властивості. Його батьківщину, землю й воду (бо море так само було його батьківщиною, як і земля численних островів) захопила європейська раса, опираючись на велику силу меча та кропила. Незабаром цивілізація знищить навіть сліди тих кривавих змагань. Звитяжні білі мандрівники, що співчували тубільцям, не лишили по собі нащадків, бо світові ідеали змінювалися надто швидко. Все ж і цього століття вони мали багатьох наслідувачів. Навіть тепер ми бачили одного з них — сміливого мандрівника, відданого своїм пориванням, людину високого розуму й чистого серця, що заклав підвалини багатой держави на ідеях рівності й справедливості. По-лицарському визнавши вимоги переможених, він сам був безкорисливий лицар щастя. Нагородою за його високі поривання є та шаноба, з якою чужий народ береже спогади про нього. За життя його не розуміли й ганьбили, але слава вчинків виправдала чистоту його намірів. Тепер він належить історії. Крім нього було багато незнаних лицарів щастя. Вони не мали

його походження, становища й розуму, а тільки симпатію до цих людей, лісів і морів. Не можна сказати, що цих звияжців забуто, адже їх ніхто й не знав. Розпорошені по численних островах Архіпелагу, вони інколи виступали з темряви, але тільки для того, щоб бути засудженими як правопорушники. Їх життя й боротьба прикрасили романтизмом таємничу країну мілин і лісистих островів, що лежить далеко на Сході серед двох глибоких океанів.

I

З рівної блакиті мілкого моря підіймає Карімата високі, неродючі, сіро-жовті верховини своїх скелястих гір. Кряж Суруту, зігнутий, наче спина могутнього велетня, відмежовується із заходу вузькою смугою води. А на схід розташувалася група дрібних островів, стертих, невиразних, із неясними обрисами, що ніби тануть у скупчених тінях. Ніч, насуваючись зі сходу, помалу глителя землю й море, землю — нерівну, пошматовану й гористу; море — з легеньким блиском і безмежною рівниною, що так і вабить до мандрівок і шукань.

Вітру не було. Невеликий бриг¹, що стояв за кілька миль на північний захід від Карімати, ледве на півмилі зсунувся зі свого місця. Була зовсім тиха вода, мертвий, рівний штиль, спокій мертвого моря й мертвої атмосфери. Ніщо не ворушилося на землі, на воді та в непорушній блакиті неба.

На цій тихій воді протоки стояв спокійний і рівний бриг, ніби щільно скутий, киль до кіля, зі своєю власною тінню, що відбивалась у безмежному дзеркалі моря. А навколо — дрібні острівки мовчки дивилися на цей подвоєний корабель, що ніби назавжди прикипів серед

---

¹ *Бриг* — двомачтовий корабель, від 150 до 300 т вантажу.

них, — безнадійний бранець штилю, безсилий в'язень мілкої води. В полудень дмухнув легкий, вередливий вітерець. Прова¹ помалу повернулася на захід, і кінець рівної й тонкої стрілки² показав на захід. Ззаду, біля стернового колеса, стояв малаєць. Твердо впираючись босими коричневими ногами, він тримав колесо під прямим кутом і міцно стискав його, наче корабель тікав від шторму. Стерничий стояв нерухомо, ніби скам'янілий, готовий одразу ж повернути колесо, як тільки доля дозволить бригау взяти справжній хід у цьому олійному морі.

Другий чоловік, що стояв на палубі брига, — очевидячки помічник капітана, — був білий: низький, присадкуватий, із сивуватими вусами й голеним обличчям, червоним від пекучого сонця й солоного морського вітру. Скинувши легку куртку, він лишився тільки в білих штанах і тонкій бавовняній сорочці. Його складені на грудях дужі руки скидалися на два товстих шматки сирої яловичини. Взутий був на босоніж у солом'яні сандалії, а голову його захищав величезний корбовий бриль; колись білий, а тепер дуже чорний, він надавав цій людині чудернацького вигляду живого гриба. Чоловік перехилився через бильця й стояв нерухомо, спокійно втупивши очі в тінь брига на тихій воді; бачив там свою схилену голову й плечі; довго дивився, ніби зацікавлений своїм власним обличчям, лаючи мертвий штиль, що впав на корабель, як тягар, величезний і пекучий.

Потім, глибоко зітхнувши, підійшов, лаючись, до нактоуза³; сумно спинився перед ним. З-під одхиленої шибки ілюмінатора почулося щебетання канарки, яке, здавалося, було йому приємним. Він прислухався, ледве посміхнувся і пробурмотівши: «Дік, бідненький Дік»,

---

¹ *Прова* — передня частина корабля, біля носа.

² *Стрілка* — кінчик бушприта.

³ *Нактоуз* — кабінка, де стоїть компас.

знову пірнув у мертву безмовність світу. Очі самі заплющилися, голова низько схилилась над гарячим мідним верхом нактоуза. Раптом він випростався й крикнув хрипким голосом:

— Ти що заснув? Поверни стерно! Дай хід назад!

Малаєць без найменшого руху в обличчі й позі, наче був він неживий, швидко закрутив колесо, перебираючи шпиці руками, а коли воно скреготячи спинилося, схопив його знову й міцно тримав. Трохи згодом він помалу повернув голову і, глянувши через плече на море, глухо промовив:

— Вітер нема — хід нема.

— Вітер нема, вітер нема — ти тільки це й знаєш, — промовив червонолиций моряк. — Бери помалу, Алі, — звернувся він поблажливо, — бери помалу, тоді стерно ляже як слід. Зрозумів?

Матрос, здавалося, нічого не розумів і не чув. Білий подивився на малайця, оглянувши обрій навколо й коротко наказав:

— Дай стерно назад. Ти що, не чуєш, що вітер ззаду? Ну, просто пень.

Малаєць недбайливо повернув колесо, і червонолиций рушив далі, щось бурмочучи до себе. Раптом із відчиненого люка почувся вигук:

— Гей, хто там на палубі? — Він зразу спинився, і вираз його обличчя змінився на уважний.

— Єсть, — мовив він, нахилиючись до отвору.

— Що там скоїлось? — спитав знизу низький голос.

Червонолиций сказав здивованим тоном:

— Сер?..

— Чого стерно човгає сюди й туди. Для чого ж ви там, Шоу? Який вітер?

— Єсть, — сказав Шоу знову й схилив голову в отвір каюти. — Мені здалося, що подув вітер, але тепер він зник. Ані руш.

Він підвів голову і ще з хвилину постояв біля люка, але почув тільки кволе щебетання канарки, що дзюрчало через похилені червоні квіти герані, які росли в горщечках за шибками. Шоу ступив кроків зо два, але знову почув знизу вигук:

— Гей, Шоу! Ви ще там?

— Єсть, капітане Лінгард, — відповів він, обертаючись назад.

— Чи однесло нас хоч трохи після полудня?

— Анітрохи, сер, анітрохи. Краще вже стояти на якорі.

— Завжди воно так, — мовив незримий Лінгард.

Тон його голосу змінювався з рухом по каюті й нараз задзвенів зовсім чітко, коли голова його висунулась над входом у каюту.

— Завжди воно так! Течії нема, доки не смеркне, а потім і не побачиш, на яке проклятуще місце зносить тебе. Тоді й вітер підіймається. Штилю, одначе, більше не буде.

Шоу злегка знизав плечима. А стерновий малаець підійшов до скляного люка, подивився, котра година, і вдарив двічі в невеличкий дзвін на кормі.

Зразу ж на головній палубі почувся пронизливий свист і, модулюючи, помалу стих. Господар брига вийшов із каюти на палубу, подивився вгору на мертві реї та якийсь час помалу оглядав обрій навколо.

Лінгарду було років тридцять п'ять. Стрункий і гнучкий, він рухався вільно, як людина, що звикла ходити рівнинами й пагорками, а не балансувати по палубі маленького корабля, що його хитало або підкидало напрочуд примхливе море.

Одягнений він був у сіру фланелеву сорочку й білі штани, підперезані синім шовковим пасом, що міцно облягав його тонкий стан. Лінгард вийшов без бриля, — тільки на хвилину, та, побачивши на кормі тінь від грот-марселю¹,

---

¹ Грот-марсель — нижній парус на стеньзі.

зостався на палубі. На його гарній голові кучерявилосся світло-каштанове волосся. Підстрижена борідка яскраво виблискувала проти сонця, і кожна волосинка в ній здавалася хвилястим золотим дротиком. У нього були пишні вуса, короткий, рівний ніс, трохи тупий на кінчику, і від самих очей по вилицях розливався рум'янець. Очі надавали обличчю допитливого виразу. Брови, темніші за волосся, були окреслені рівними лініями під широким і гладеньким лобом, багато білішим, ніж засмалене обличчя. Яскраві сірі очі променіли червоним відблиском, що надавало пильного виразу його суворому поглядові.

Цей чоловік, колись добре знаний, а тепер зовсім забутий серед чарівних, суворих берегів цього мілкого моря, мав серед своїх товаришів прізвисько Червоноокий Том. Він міг пишатися своєю долею, а не розважністю. Пишався своїм бригам, прудким судном, яке вважалось найшвидшим у цій країні.

А бриг цей був його щастям на золотих пісках Вікторії: велика радість його юнацтва, досконалий мандрівний дім, що забезпечував незалежність, любов і турботи. Він іноді чув, як говорили, що Том Лінгард нічим у світі так не цікавиться, як своїм бригам, і, усміхаючись, сам погоджувався, що справді нічим живим так не милується, як своїм судном.

Для Лінгарда бриг був так само сповнений життя, як і величезний навколишній світ. Він відчував подих корабля в кожному рухові, в кожному коливанні, в кожному нахилі рівних щогл. Для нього бриг був завжди милий, як давне кохання; бажаний, як незнана жінка; чулий, як мати; вірний, як улюблена дочка.

Годинами стояв Лінгард біля поруччя й слухав — слухав у мрійній тиші ласкаве шепотіння моря, що хвилювалося за чорними бортами судна. Де вітав цей син рибака з Девонських берегів у такі моменти замисленої самотності? Він же, як і більшість із його класу, не відчував витон-

чених звуків і був сліпий до таємних проявів світу; та був готовий до всього, яке б страшне, жахливе чи загрозливе воно не було. А проте був беззахисний, як дитина, перед темними поривами свого власного серця. Тому важко сказати, які думки опановували його, коли він затоплювався у мрійних настроях.

Безперечно, як і в більшості з нас, часом прокидався ліризм у його серці, і тоді линув він у прекрасні країни, далекі й небезпечні. Та він не зважав на ці марні мандрівки, на ці надземні інтереси й турботи. Проте після таких хвилин на його щоденному житті лишався теплий спокійний відблиск, який пом'якшував його сувору натуру і ще тісніше зв'язував його з бригом.

Він знав, що його маленький корабель міг дати йому щось таке, чого ніхто на світі не дав би; щось особливе, його власне. Зв'язок цієї людини з кісток і м'язів зі слухняною річчю з дерева й заліза нагадував велике кохання. Бриг мав усі властивості чогось живого: швидкий, слухняний, терпеливий, вірний, гарний, здатний робити й терпіти — мав усе, крім життя. Людина надихала життям цю річ, що здавалася їй найдосконалішою з усіх речей такого роду. Воля капітана була її волею, його думка — її імпульсом, його подих — подихом її існування, хоч він відчував усе це якось невиразно, не перетворюючи свої почуття в німі формули думки. Для нього бриг був дорогий і єдиний у усьому світі. Бриг у триста чотирнадцять тонн вантажу — це ж ціле королівство!

Ось тепер без бриля вийшов він рівною ходою на палубу свого королівства. Ходив із незалежним виглядом, розмахуючи руками, як людина, що вирушила на п'ятнадцятимильну прогулянку в широкий степ; проте на дванадцятому кроці він мусив круто повернутись і йти назад до гакаборта¹

---

¹ *Гакаборт* — кормова частина.

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША	
ЛЮДИНА Й БРИГ	3
ЧАСТИНА ДРУГА	
БЕРЕГ ПРИТУЛКУ	48
ЧАСТИНА ТРЕТЯ	
ПОЛОН	91
ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА	
ДАР МІЛИН	153
ЧАСТИНА П'ЯТА	
СПРАВА ЧЕСТІ Й СПРАВА СЕРЦЯ	196
ЧАСТИНА ШОСТА	
ПРАВО ЖИТТЯ Й ДАНИНА СМЕРТІ	270